

Lausunto soveltavan liikunnan arvioinnista

Valtion liikuntaneuvoston Liikuntatieteelliseltä Seuralta tilaama soveltavan liikunnan arviointi julkaistiin huhtikuussa 2018. Arviointiraportti ”*Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä*” osoittaa, että soveltavaa liikuntaa ja vammaisurheilua on edistetty valtionhallinnossa pitkälti omana saarekkeenaan ja yksittäisillä toimenpiteillä edistyneimpien kuntien sekä alan järjestöjen kanssa. Arviolta 800.000 suomalaista tarvitsisi erityistä tukea liikkumiseen ja liikunnan harrastamiseen. Toimintarajoitteiset liikkuvat ja harrastavat liikuntaa muuta väestöä vähemmän ja hyvinvointia uhkaavat tekijät näyttävät kasautuvan usein samoille henkilöille. Liikuntalaki, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslait, sopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (CRPD) sekä rakennuslaki luovat veloitteen yhdenvertaisen liikuntakulttuurin aktiiviselle edistämiselle sekä eriarvoisuuden vähentämiselle liikunnassa. Arvioinnin mukaan valtion liikuntahallinnolla on jo vuosikymmenten ajan ollut keskeinen asema soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistämisessä Suomessa.

Valtion liikuntaneuvostolla on valtioneuvoston asettamana parlamentaarisena asiantuntijaelimenä liikuntalain mukaan velvoite ja tehtävä käsitellä laajakantoisia liikuntaan liittyviä kysymyksiä. Erityisesti sen tehtävänä on arvioida valtionhallinnon toimenpiteiden vaikutuksia liikunnan alueella.

Valtion liikuntaneuvosto painottaa:

1) Tietoa ja ymmärrystä toimintarajoitteisten liikunnasta on lisättävä.

Toimintarajoitteiset jäävät usein huomioimatta silloin, kun valmistellaan yleisiä, koko väestöä koskevia linjauksia tai ohjelmia. Päätöksenteon tueksi on tarjolla riittämättömästi tietoa ja ymmärrystä vammaisten elämän arjesta, kuten harrastamisesta ja näin ollen soveltavaa liikuntaa edistetään pitkälti kokemustiedon varassa. Vammaiset lapset ja nuoret tulisi nähdä ensisijaisesti lapsina ja nuorina vammaisuuden sijaan. Heitä tulisi tarkastella päätöksenteossa suhteessa muihin lapsiin ja nuoriin ja arvioida yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja oikeuksien toteutumista.

Soveltavan liikunnan tietopohja vaatii vahvistusta palvelukseen strategista kehittämistä ja johtamista, käytännön soveltavan liikunnan toimintaa sekä vammaishuippu-urheilua. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi väestötutkimuksiin on sisällytettävä eri väestöryhmiä koskevia näkökulmia. Lisäksi tarvitaan eri väestöryhmien erityiskysymyksiin kohdennettavaa tutkimusta sekä toimintarajoitteisten osallisuuden edistämistä liikuntaa koskevassa suunnittelussa ja päätöksenteossa.

2) Toimintarajoitteiset sekä muut soveltavaa liikuntaa tarvitsevat vähemmistöt tulisi huomioida kaikissa valtionhallinnon liikkumiseen ja liikuntaan liittyvissä strategioissa, toimenpiteissä sekä resursoinnissa.

Soveltavan liikunnan arvioinnin tulosten mukaan toiminnan eri tasoilla tehtävät liikunnan strategiat ja suunnitelmat eivät juuri ohjaa toimintarajoitteisten liikuntaa tai niissä ei ole huomioitu riittävästi toimintarajoitteisia. Nykyisellään toimintarajoitteiset ja muut vähemmistöt on huomioitu liikuntahallinnossa valmisteltaessa erityisesti heille kohdennettuja toimenpiteitä. Valtion liikuntahallinnon tulisi panostaa laajoihin julkisiin toimenpiteisiin, jotka on suunnattu koko väestölle. Toimintarajoitteisten sekä muiden vähemmistöjen huomioinnin tulisi olla rakenteellista ja läpileikkaavaa siten, että asia tulisi huomioiduksi kaikissa valtionhallinnon liikkumiseen ja liikuntaan liittyvissä strategioissa ja toimenpiteissä.

Valtion liikuntaneuvosto katsoo perustelluksi avata kansallista keskustelua toimintarajoitteisten ja muiden vähemmistöryhmien liikuntaedellytysten vahvistamisesta eri toimijatahojen ja hallinnonalojen kanssa. Tarpeellista olisi käynnistää säännöllisesti toistuva, kansallisen tason, tapaaminen, jossa yhteiskunnan eri tahot keskustelisivat toimintarajoitteisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien ryhmien liikunnan edistämisestä ja yhteiskuntapoliittisista toimista asiaan liittyen. Opetus- ja kulttuuriministeriö yhteistyössä valtion liikuntaneuvoston kanssa olisivat luontevia tapaamisen koollekutsujia.

Vuonna 2016 soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun kohdistettiin opetus- ja kulttuuriministeriöstä suoraan noin kolme prosenttia valtion liikuntamäärärahoista, jotka ovat kokonaisuutena noin 150 miljoonaa euroa. Lisäksi toimintarajoitteisten liikunnan ja urheilun edistäminen on nykyisin sulautetusti mukana valtaosassa valtion liikuntahallinnon muita määrärahoja ja avustuksia, mutta asian painoarvo vaihtelee. Olennaista on tässä kohtaa tunnistaa, että muut hallinnonalat rahoittavat soveltavaa liikuntaa epäsuorasti liikuntahallintoa enemmän.

3) Valtionhallinnon rooli soveltavan liikunnan kentässä on määriteltävä.

Valtionhallinnolla on ollut merkittävä vaikutus soveltavan liikunnan kehityksessä Suomessa, mistä esimerkkeinä mm. erityisliikunnanohjaajajärjestelmän synty kuntiin 1980-luvulla, kuntien soveltavan liikunnan palveluiden kehittämistyö ja vammaisurheilun integraatio 2000-luvulla sekä yhdenvertaisuustyön laajamittainen käynnistyminen liikuntajärjestöissä 2010-luvulla.

Viime vuosina valtion liikuntahallinto on painottanut strategista johtamista ja välttänyt vapaan kansalaistoiminnan ohjaamista. Strategisella tasolla toimiminen edellyttää selkeästi valittuja strategisia tavoitteita ja niistä johdettuja toimenpiteitä, mitä on ollut vaikea tunnistaa valtion liikuntahallinnon toiminnasta niin yleisesti kuin soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun osalta.

Soveltavaa liikuntaa edistävissä järjestöissä on epätietoisuutta valtionhallinnon linjauksista liittyen tavoitteisiin ja työnjakoon soveltavan liikunnan alueella. Järjestöillä on itse määritellyt tavoitteet ja toimintasuunnitelmat, mutta niillä olisi myös kiinnostusta vuoropuheluun hallinnon kanssa. Yhteisten tavoitteiden ja työnjaon selkiyttämisen tärkeyttä korostaa myös se, että soveltavan liikunnan kentälle on tullut viime vuosina paljon uusia toimijoita.

4) Toimintaesteisten ja ikäihmisten liikunnan yhteiskunnallinen merkitys on argumentoitava ja toimenpiteitä on lisättävä kohderyhmiin, joiden edellytykset oman hyvinvointinsa edistämiseen ovat heikoimmat ja joiden tukeminen tuottaa suurimmat yhteiskunnalliset hyödyt.

Yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä on nykyään reilut 20 % ja kymmenen vuoden päästä jo 25 %. Väestön ikääntyminen asettaa haasteita Suomen kansantaloudelle. Terveystieteiden suorien kustannusten on arvioitu kasvavan 58 % vuoteen 2040 mennessä vuoden 2014 kustannuksiin verrattuna. Valtion liikuntaneuvosto katsoo, että tässä ajankohdassa olisi tarpeellista ja välttämätöntä panostaa erityisesti toimiin, jotka vaikuttavat ikääntyvän väestön palvelutarpeen määrään. Ikääntyneiden liikunnan lisääminen tulee ottaa tulevana vuosina fokukseseen niin liikunta- kuin terveystieteiden toimien resursoinnissa.

Nykyisten liikuntaa ja liikkumista tukevien palveluiden ulkopuolelle jäävät usein ne, jotka hyötyisivät liikunnasta eniten, kuten vaikeavammaiset ja toimintakyvyltään heikkokuntoisimmat ikääntyneet sekä henkilöt, joiden toimintakyky on heikentynyt mielenterveysyistä. Haasteena on ollut myös tavoittaa vähemmistöjen vähemmistöjä, kuten vammaisia maahanmuuttajia.

Kaikkia hyviä asioita ei ole mahdollista hoitaa yhtäaikaaisesti yhtä hyvin. Valtionhallinnossa on uskallettava valita määräraaikaisia painoalueita. Toimenpiteitä tulisi lisätä kohderyhmiin, joiden edellytykset oman hyvinvointinsa edistämiseen ovat heikoimmat ja joiden tukeminen tuottaa suurimmat yhteiskunnalliset hyödyt. Näiden kohderyhmien liikkumisen, liikunnan ja urheilun edistäminen tulisi olla julkisen

liikuntahallinnon keskiössä. Tämä vaatii toimintaesteisten ja ikäihmisten liikunnan yhteiskunnallisen merkityksen perustelua.

5) Soveltavan liikunnan asemaa peruspalveluna on vahvistettava kunnissa.

Liikuntalain mukaan kuntien tehtävänä on järjestää liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen. Soveltavan liikunnan osalta kunnat ovat keskeisiä ja varsinkin itsenäisiä toimijoita. Kunnat saavat valtionosuuksia sekä -avustuksia, joilla edistetään toimintarajoitteisten liikunnan mahdollisuuksia sekä suoraan että välillisesti. Valtio voi liittää ohjausmekanismeja lähinnä kohdennettuihin resursseihin, kuten hankeavustuksiin. Soveltavan liikunnan arvioinnin mukaan kuntien soveltavan liikunnan palveluiden suotuisa kehitys on isossa kuvassa pysähtynyt viime vuosina. Kuntien soveltavan liikunnan palveluissa on myös suuria kuntakohtaisia eroja. Joissakin tapauksissa kunnat saattavat eri hallinnonaloillaan antaa vammaisille tarjottavista palveluista täysin vastakkaisia päätöksiä mm. liikunnallisten apuvälineiden, kuljetuspalveluiden ja liikunta-avustajien osalta.

Soveltavan liikunnan aseman parantuminen kunnissa on sidoksissa siihen, että liikunnan asema kunnallisena peruspalveluna vahvistuu ja tunnettuus lisääntyy. Edelleen liikunnan ja etenkin soveltavan liikunnan peruspalveluluonne ei ole riittävän tunnettua kaikissa kunnissa. Huomionarvoista on, että toimintarajoitteisten henkilöiden liikkumismahdollisuuksiin vaikuttavat merkittävästi useat eri hallintokunnat ja esimerkiksi kuljetuspalvelun haasteet voivat olla este liikunnan harrastamiselle. Näin ollen toimia tarvitaan kunnissa useilla hallinnonaloilla.

6) Vammaishuippu-urheilu on osa suomalaista huippu-urheilua.

Vammaishuippu-urheilun kokonaiskuvan luomiseksi ja arvioimiseksi on tärkeää kartoittaa olemassa olevat tietoaukot osana huippu-urheilun tiedolla johtamisen kehitystä. Vammaisurheilun integraation osalta on tapahtunut edistymistä, mutta lajiliitoissa toiminta on käynnissä hyvin eritasoisesti. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvonäkökulman tulee jatkossa näkyä vahvasti osana huippu-urheilukokonaisuutta. Potentiaalisten vammaisurheilijoiden saattamista huippu-urheilun piiriin tulisi edistää ja vammaisurheilijan polussa olevia esteitä poistaa. Vammaisurheilijoiden määrää on mahdollista nostaa tuntuvasti, jos koko suomalainen urheilutoimijoiden kenttä kokee asian tärkeäksi.

7) Jatkuva seuranta on välttämätöntä kehityksen turvaamiseksi.

Kokonaisuudessaan soveltava liikunta ja vammaisurheilu kaipaavat systemaattista kehitystyötä toimintojen lisäämiseksi sekä integroimiseksi osaksi yleisiä liikkumista, liikuntaa ja urheilua edistäviä toimenpiteitä. Lisäksi tarvitaan jatkuvaa ja systemaattista seurantaa ja arviointia. Valtionhallinnon toimenpiteiden vaikutusten arviointi on nykyisellään haasteellista selkeiden tavoitteiden ja tiedon puuttuessa. Soveltavan liikunnan arvioinnin yhteydessä hahmoteltiin luonnos seurantamalliksi, jonka pohjalta on mahdollista seurata soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistymistä. Luonnoksen pohjalta voidaan valtion liikuntahallinnossa sopia systemaattisen seurantatyön aloittamisesta.

Suvi Helanen
pj. yhdenvertaisuus- ja tasa-arvojaosto

Toni Piispanen
suunnittelija

Tapio Korjus
puheenjohtaja

Minttu Korsberg
vs. pääsihteeri